

STATUT BRAČKE KOMUNE IZ 1305. g. O ŽIVOTINJAMA I PROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOGA PODRIJETLA

The Statute of Brač Commune from 1305 about animals and animal products

Džaja, P., K. Severin., D. Agičić., J. Mihalj., M. Kajganić, Ž. Grabarević

SAŽETAK

Statutom Bračke komune, koji potječe iz 1305. g., obnavljaju se propisi Statuta iz 1277. g., koji je, vjerojatno, nastao i ranije. Brački statut sastoji se od četiriju knjiga: Prva knjiga ima 39 glava, Druga 11, Treća 43 i Četvrta knjiga 59 glava. Prva knjiga reformacija (87 glava) nastala je od 1415. do 1420. g., a glave Druge i Treće knjige reformacija potječu iz razdoblja nakon 1420. g. U Drugoj knjizi reformacija od 23 glave 8 ih potječe iz razdoblja 1423. – 1434. g., a ostale iz razdoblja 1446. – 1615. g. Treća knjiga reformacija ima 18 glava.

Od 39 glava u Prvoj knjizi 21 glava (3,54%) odnosi se na sprječavanje šteta u vinogradu ili vrtu. Od 11 glava Druge knjige ni jedna se (0%) ne odnosi na temu koju obrađuje ovaj rad. Od 43 glave Treće knjige 7 glava (16,27%) odnosi se na temu koju obrađuje ovaj rad (2., 3., 31., 32., 33., 34., 43.). Od 59 glava u Četvrtoj knjizi 18 glava (30,50%) odnosi se na područje koje obrađuje ovaj rad (11., 15., 17., 19., 25., 26., 27., 30., 38., 39., 40., 42., 44., 45., 46., 48., 49., 52.). Od 87 glava Prve knjige reformacija 22 glave (25,28%) obrađuju područje ovog rada (2., 6., 7., 8., 15., 16., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 37., 38., 42., 43., 44., 45., 56., 58., 62., 70.). Druga knjiga reformacija, u kojoj su 23 glave, ni jednu glavu (0%) ne posvećuje području koje obrađuje ovaj rad. Treća knjiga reformacija ima ukupno 18 glava, od kojih 4 (22,22%) obrađuju područje koje opisuje ovaj rad (6., 7., 13., 15.).

Pastirima kao bitnim čimbenicima u stočarskoj proizvodnji posvećeno je 14 glava (Treća knjiga – 2 glave, Četvrta knjiga – 6 glava, Prva knjiga reformacija – 4 glave i Treća knjiga reformacija – 2 glave) ili 5% zakonodavnih odredaba u Bračkom statutu. Kretanju i načinu držanja životinja te načinu pašarenja Statut posvećuje 12 glava (4,20%): u Prvoj knjizi 1 glavu, u Trećoj knjizi 1 glavu, u Četvrtoj knjizi 2 glave, u Prvoj knjizi reformacija 6 glava i u Trećoj knjizi reformacija 1 glavu. Brački statut posvećuje 8 glava štetama sa životinjama i na životinjama – u Trećoj su knjizi 2 glave, u Četvrtoj knjizi 4 glave i u Prvoj knjizi reformacija 2 glave. Iako je to poglavlje na neki način povezano s poglavljem *Krađe*, ipak smo ih razdvojili radi lakšega razumijevanja, premda nam je posve jasno da je posljedica svake krađe životinja šteta koju je pretrpio njihov vlasnik. Psima su posvećene tri glave, i to u Četvrtoj knjizi 2 glave te u Prvoj knjizi reformacija 1 glava. U Statutu Bračke komune 6 glava posvećeno je krađi životinja – u Trećoj je knjizi jedna glava, u Četvrtoj su knjizi 2 glave, a u Prvoj knjizi reformacija 3 glave. Brački statut kožama posvećuje 4 glave: 2 glave u Trećoj i po 1 glavu u Četvrtoj knjizi i Prvoj knjizi reformacija. Lokvama je posvećeno više glava, ali one koje se odnose na životinje opisane su u četirima glavama, i to u Četvrtoj knjizi 2 glave i u Prvoj knjizi reformacija 2 glave. Iz spomenutoga nije teško zaključiti kako u svih 7 knjiga ima ukupno 280 glava (članaka), od kojih 54 glave (19,28%) pripadaju području koje obrađuje ovaj rad.

Ključne riječi: Statut Bračke komune, životinja, životinjski proizvodi.

ABSTRACT

The Statute of Brač Commune from 1305 is updated regulations from the Statute of 1277 which probably originated earlier. The statute consists of four books: the first book contains 39, the second 11, the third 43 and the fourth 59 chapters. The first book of the Reformation (87 chapters) was created in the period from 1415 to 1420, and the chapters of the second and third book of the Reformation originated back in 1420. In the second book of the Reformation, eight chapters of 23 originated from 1423 to 1434 and the others from 1446 to 1615. The third book of the Reformation has 18 chapters. Of the 39 chapters in the first book, 21 chapters (3.54%) refer to the prevention of committing damage in the vineyard or garden. Of the 11 chapters in the second book not one (0%) is related to the topic of this work. Of the 43 chapters of the third book, 7 (16.27%) chapters (2, 3, 31, 32, 33, 34, and 43) are related to the topic of this work. Of the 59 chapters of the fourth

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., docent, Veterinarski fakultet, Zagreb; Damir AGIČIĆ, dr. vet. med., Veterinarski ured Slavonski Brod; Josip MIHALJ, dr. vet. med., Veterinarska stanica Županja, d.o.o., Vet. ambulanta Soljani; Miroslav KAJGANIĆ, dr. med. vet., Agro-vet Križevci; dr. sc. Željko GRABAREVIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet, Zagreb

book, 18 (30.50%) chapters are related to the topic of this work (11, 15, 17, 19, 25, 26, 27, 30, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 48, 49 and 52). Of the 87 chapters of the first book Reformation, 22 (25.28%) are related to the topic of this work (2, 6, 7, 8, 15, 16, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 42, 43, 44, 45, 56, 58, 62 and 70). The second book of the Reformation, in which are 23 chapters, not one (0%) is related to the topic of this work. The third book of the Reformation has a total of 18 chapters, of which 4 (22.22%) are related to the topic of this work (6, 7, 13 and 15).

Fourteen chapters are concerned with shepherds as relevant factors in animal production (the third book – 2 chapters, the fourth book – 6 chapters, the first book of the Reformation - 4 chapters and the third book of the Reformation – 2 chapters) or 5% of the legislation in the Statute of Brač Commune. Twelve chapters (4.20%) deal with the movement and holding conditions of animals and the manner of grazing in the first book, one chapter in the third book, two chapters in the fourth book, 6 chapters in the first book of the Reformation and one chapter in the third book of the Reformation. Eight chapters deal with the damage from animals and to animals, of which two are in the third book, four in the fourth book and in the first book of the Reformation there are 2 chapters. Although this chapter is in some way connected with the theft chapter we separate them for easy understanding, it is entirely clear that any theft of animals has resulted in damage to their owner. Three chapters deal with dogs, two in the fourth book and one chapter in the book of the Reformation. Six chapters deals with theft of animals, of which one chapter in the third book, two in the fourth book and 3 chapters in the first book of the Reformation. In the Statute of Brač four chapters deal with hides and skins, two in the third book and one chapter in the fourth book and in the first book of the Reformation. Several chapters deal with puddles, but those relating to animals are described in four chapters, two in the fourth book and in the first book of the Reformation. From the above it is not hard to conclude that all seven books have a total of 280 chapters (articles), of which 54 chapters (19.28%) belong to the area covered by this paper.

Key words: Statute of Brač Commune, animals, animal products.

1. Uvod

Najstariji su poznati stanovnici Brača ilirski stočari. Neki pretpostavljaju da ime otoka potječe od ilirske riječi "brentos", što znači jelen. U rimsko doba otok je bio prepoznatljiv po uzgoju koza. Slavensko pleme Neretljani u 9. stoljeću osvaja Brač, čije starosjedioce (Vlase) potiskuju na njegov zapadni dio. U 10. stoljeću kralj Tomislav pripaja Brač starohrvatskoj državi. Do 1420. g. izmjenjivale su se vlasti nad Bračom (hrvatski vladari, Venecija, hrvatsko-ugarski vladari, Bosna i Dubrovnik), a događalo se i da susjedni velikaši zagospodare Bračom. Vladajuće plemstvo Brača učvršćivalo je svoj povlašteni položaj Statutom Komune iz 1305. g., kojim se obnavljaju propisi Statuta koji je izgorio 1277. g. (nastao sigurno ranije). Od 1420. g. za vlasti Venecije za kneza je mogao biti izabran Mlečanin ili netko iz drugih mjesta podložnih Veneciji. Zbog tih promjena (Mlečanin knez na otoku) dopunjuje se Statut u Udinama 1656. godine. Godine 1797. otokom je zagospodarila austrijska uprava. Ovisno o situaciji, šteta se naknađivala u trostrukom, šesterostrukom, pa čak i u deseterostrukom iznosu.

2. O pastirima u Bračkom statutu

Pastirima kao bitnim čimbenicima stočarske proizvodnje, koji su uz čuvanje stoke bili dužni spriječiti nastanak štete u polju, vinogradu i dr., posvećeno je 14 glava (Treća knjiga – 2 glave, Četvrta knjiga – 6 glava, Prva knjiga reformacija – 4 glave i Treća knjiga

reformacija – 2 glave) ili 5,1% svih zakonodavnih odredaba u Bračkom statutu (sve knjige).

Odnos između pastira i vlasnika stoke formalnopravno zasnovan je na ugovoru. To je bio konsenzualni, dvostrano obvezujući ugovor, pri čemu je svaka strana bila dužna platiti novčanu globu za neispunjavanje svojih obveza. Tim ugovorom sprječavan je nastanak štete u polju, a za držanje stoke pastiri su dobivali određenu naknadu, najčešće u stoci. Gastaldi su bili na čelu skupine pastira koji su napasali tuđu stoku te su ih nagledali, zbog čega je njihova odgovornost prema vlasnicima životinja bila veća (ne smiju se poistovjetiti s gastaldima glavarima otočkih naselja).

Brački je statut propisivao da pastiri i gastaldi moraju pokazati gospodarima otete životinje te to zapisati u komunalnu knjigu prema starom običaju (**Treća knjiga, 31. glava**). Svaki gastald ili pastir morao je donijeti gospodaru kože njegovih uginulih životinja s oznakama i obama ušima (**Treća knjiga, 32. glava**).

Ako bi koji pastir bio uhvaćen u krađi, njegov gastald bio ga je dužan odmah otjerati od sebe i od životinja koje je napasao. Osim toga, pastir je morao platiti trostruku vrijednost ukradenoga (**Četvrta knjiga, 17. glava**). Ako pastir, gastald ili ortak utaji životinje koje napasuje, a vlasnik životinja to dokaže, gubi svoje životinje koje je imao u ortaštvu ili u tom stadu i one tada pripadaju vlasniku životinja kojemu je šteta počinjena. Ako nije imao životinja, vlasnik bi ga pozvao pred Kuriju radi novčane naknade u skladu s običajem otoka. Ako bi neka osoba skrivala životinje

do kojih se došlo utajom ili prijevarom, bila je dužna namiriti od vlastitih životinja ili vlastitih dobara toliko životinja koliko je utajom primila, od čega su dva dijela pripala vlasniku utajenih životinja, a treći je dio pripao Komuni. Usto je bila dužna životinje primljene na taj način vratiti njihovom vlasniku (**Četvrta knjiga, 30. glava**). Gastaldi i pastiri bili su dužni donijeti dio sira i sirutke koji je pripadao vlasniku životinje u njegovu kuću, a vlasnik stoke davao im je magarce na kojima su dogonili sir i sirutku. Ako to ne bi učinili, bila je propisana globa od 40 malih solida za svakoga gastalda ili pastira, odnosno za svaki prekršaj (**Četvrta knjiga, 38. glava**). Nijedan pastir nije smio napustiti svoje stado bez dopuštenja svojega gastalda, a ni gastald bez dopuštenja gospodara uz prijetnju globe od 20 malih solida za svaki prekršaj (**Četvrta knjiga, 44. glava**). Svaka osoba, bez obzira na društveni položaj, s otoka i sa strane koja drži ili daje držati životinje na Braču i neprekidno ima gastalda ili pastira svake godine na blagdan sv. Marije sredinom kolovoza pa sve do osam dana nakon blagdana bila je dužna urediti račun o životinjama i o koristima iz njih s gastaldima ili pastirima. Kada bi prošao spomenuti rok, gastald, pastir ili onaj tko drži na Braču životinje druge osobe nije bio dužan položiti račun ni o jednoj od tih životinja ili o njihovim koristima. Također ga bračka vlast nije mogla prisiliti da položi račun pod uvjetom da kad god prije spomenutoga roka vlasnik životinja pozove ili dade pozvati gastalde ili pastire, oni mu o tom moraju podnijeti račun prema bračkom običaju. Gastaldi i pastiri dužni su tada s gospodarom međusobno izravnati račun o tim životinjama i njihovim koristima, a ako to ne bi učinili, čitavu štetu, o kojoj tada priseže vlasnik stoke, gastaldi i pastiri bili su dužni isplatiti vlasniku. Nakon spomenutoga roka vjerovalo se gospodaru životinja pod njegovom prisegom bez svjedoka (**Četvrta knjiga, 48. glava**). Ni jedan gastald ili pastir nije smio zahtijevati od vlasnika životinja dodatak ili povišicu svojih primanja više od uobičajenoga na otoku, osim onoliko od životinja koliko mu pripada prema običaju. Ako neki gastald ili pastir ne bi htio napasati nečije životinje, a obrađuje općinsku zemlju, dužan je platiti općini ili onome komu su od općine dodijeljene te zemlje treći dio svih plodova koji od njih proistječu. Nije smio kositi niti je smio trgati grožđe s tih zemalja bez znanja Kurije ili općinskoga zastupnika ili druge za to određene osobe pod prijetnjom spomenute globe. Ako bi koji gastald ili pastir imao vlastite životinje i ne bi htio druge napasati, nijedan drugi gastald ili pastir nije smio uzeti njegove životinje na pašu pod prijetnjom spomenute globe. Ako bi koji gastald ili pastir napasao tuđe životinje prema običaju otoka, tada je spokojno, bez ikakve daće ili davanja dijela priroda sa zemlje, mogao obrađivati zemlju na općinskom području (**Četvrta knjiga, 49. glava**).

Ako je koji gastald ili pastir ukrao ili utajio gospodaru njegove životinje, a imao je vlastitih životinja, one su pripale gospodaru, a gastald ili pastir bivao je potjeran od životinja. Ako nije imao životinja, gospodaru je za svaku životinju davao 4, a općini 2 – šesterostruka kazna (**Prva knjiga reformacija, 2. glava**). Pastiri i gastaldi bili su dužni donijeti gospodarima životinja kože sa žigovima ili znakovima te ušima (glava nepotpuna), inače su smatrani kradljivcima (**Prva knjiga reformacija, 6. glava**), odnosno stočne proizvode. Pastiri su imali brojne obveze. Oni nisu smjeli napustiti stada koja čuvaju, to jest ako su s nekim ugovorili napasanje životinja, a to nisu obavili, plaćali su kaznu (**Prva knjiga reformacija, 42. glava**). Svaki je vlasnik životinja i svaki službenik, kada je posrijedi bila krađa ili počinjena šteta, morao ispostaviti račun za potraživanja koja mu pripadaju od globa koje su se morale naplatiti od kradljivaca ili onih koji su nanijeli štetu (**Prva knjiga reformacija, 70. glava**).

Gastaldi i pastiri morali su svake godine na svakih 100 životinja imati jednu životinju od dvije godine, i to tako da su gastaldi i pastiri morali predati kožu s ušima te oznakama vlasniku ili vlasnicima životinja. Ako bi gastaldi ili pastiri uzeli više životinja, za svaku su plaćali vlasniku 10 (**Treća knjiga reformacija, 7. glava**). Ako je pastir prisvojio životinju iz stada koja mu je povjerena na držanje, vlasnik stada trebao je pastira otpustiti te je imao pravo zadržati za sebe sve životinje koje je pastir imao u stadu, a ako nije imao životinje, plaćao je globu oštećenom vlasniku i Komuni. Ako bi koja životinja uginula, pastir je mogao biti oslobođen odgovornosti jedino ako je donio vlasniku kožu životinje s ušima i na njoj odgovarajući žig. Pastir nije smio od vlasnika zahtijevati nagradu koja nije dogovorena, a uvijek se u slučaju spora vjerovalo vlasniku ako je on prisegnuo (bez svjedoka). Nadalje, nije uopće postojala mogućnost da vlasnik oprostí pastiru ako on izgubi životinju, nego je plaćao globu od 25 malih libara (**Treća knjiga reformacija, 13. glava**).

3. Kretanje, držanje životinja i način pašarenja te naknada i procjena počinjene štete životinjama

Kretanju, načinu držanja životinja te načinu pašarenja Brački statut posvećuje 12 glava (4,20%) – u Prvoj je knjizi 1 glava, u Trećoj knjizi 1 glava, u Četvrtoj su knjizi 2 glave, u Prvoj je knjizi reformacija 7 glava te u Trećoj knjizi reformacija 1 glava.

Godine 1423. na Braču su postojale dvije vrste pašnjaka: pašnjaci kao feudi povlaštenih plemićkih obitelji (komunalni pašnjaci) i pašnjaci koje je mogao uživati svaki Bračanin bez razlike (zajednički pašnjaci).

U srednjovjekovnom Bračkom statutu zabranjeno je kretanje životinja po poljima i vinogradima. Dakle, nitko nije mogao ići ili voditi neku krupnu životinju preko zasijane površine, vinograda ili vrta ako su postojali dobri općinski putovi (**Prva knjiga, 21. glava**).

Životinja sitnoga zuba nije se smjela voditi po bračkim poljima niti je smjela zaći u polja. Kazna za nepoštivanje te odredbe iznosila je 60 malih solida. Počinjenu štetu trebalo je naknaditi. Ako su u šteti zatečene više od 4 krave koje nisu za oranje, njihov je vlasnik plaćao kaznu od 60 malih solida, a ako ih je bilo manje od 4, plaćao je svaki put 10 malih solida uz naknadu počinjene štete. Polovica kazne pripala je Komuni, a druga polovica prijavitelju. (**Treća knjiga, 3. glava**).

Bračkim statutom bilo je određeno da nitko ne smije napasati životinje od sredine veljače sve do svetkovine sv. Dujma na rtu srednjega Bobovišća. Za svaki počinjeni prekršaj plaćala se kazna od 5 malih libara. Polovica globe pripala je Komuni, a druga polovica prijavitelju. Ako bi se na rtu zatekle životinje sitnoga zuba, prijavitelj je mogao zadržati jednu životinju uz uvjet da je pokaže Kuriji, a to su morali potvrditi vjerodostojni svjedoci (**Četvrta knjiga, 15. glava**). Isto tako nitko nije smio svoju sitnu ili krupnu stoku napasati na plaži ili dati na pašu na plaži. Kazna za nepoštivanje te odredbe bila je 10 malih libara za svaku krupnu, tj. 4 male libre za svaku sitnu životinju (**Četvrta knjiga, 45. glava**).

Gospodar, gastald, pastir ili čuvar nije smio svoje ili tuđe životinje napasati po bračkim zaseocima koji su okruženi vrtovima i vrtačama. Ako je netko to učinio, odnosno ako je bio pronađen u selu, plaćao je 40 malih solida Općini i prijavitelju. Prijaviti su ga mogli poljšćići, kojima se vjerovalo uz prisegu (**Prva knjiga reformacija, 16. glava**). Zakupnik zabranjenih područja i travnatih ispaša nije smio dopustiti da njegove ili tuđe životinje zađu u takva mjesta, inače je plaćao kaznu od 25 malih libara za svaki počinjeni prekršaj (**Prva knjiga reformacija, 29. glava**). Od blagdana sv. Marije u rujnu pa sve do svetkovine sv. Martina svim selima na otoku Braču bilo je zabranjeno pasenje trave starih međa morske obale (**Prva knjiga reformacija, 30. glava**). Nitko, bez obzira na položaj, nije smio svoje ili tuđe životinje, krupne ili sitne, osim konja i volova za oranje i magaraca koji prevoze neke stvari, voditi ili tjerati na zabranjene travnjake otoka Brača sve do uobičajenih rokova, to jest koze do svetkovine Svih svetaca, a ovce do prve sljedeće svetkovine sv. Martina. Ako bi netko prekršio tu odredbu, bio je dužan platiti zakupniku pašnjaka 2 libre i na stotinu životinja 10 solida. Ako je zakupnik ondje dovodio svoje životinje, bio je dužan platiti bračkoj Komuni 10 libara za svaku krupnu životinju i 4 libre za svaki prekršaj. Najprije je plaćao globu pastir koji je tada bio čuvar životinja i onaj čije su bile

životinje (**Prva knjiga reformacija, 31. glava**). Nitko, bez obzira na položaj, nije smio ostaviti svoje krupne ili sitne životinje bez pastira ili čuvara. Ako bi životinje bez nadzora nanijele štetu u žitu i ako bi se zatekle u šteti kao što je spomenuto, svatko ih je mogao prijaviti uz prisegu. Polovica globe pripadala je Općini, a druga polovica prijavitelju. Vlasnik je plaćao štetu na žitu ili vinogradu onoga koji je štetu pretrpio (**Prva knjiga reformacija, 38. glava**). Pastiri nisu smjeli preuzeti životinje na napasanje od vlasnika životinja bez rovaša, a vlasnici nisu smjeli povjeriti životinje pastirima na ispašu bez rovaša, i to od svetkovine sv. Marije (**Prva knjiga reformacija, 52. glava**). Nijedan stranac, bez obzira na društveni položaj, nije smio držati ni sitne ni krupne životinje na otoku. Ni jedan gastald ili pastir od kolovoza nadalje nije smio držati ni napasati krupne ili sitne životinje, inače je kažnjavan s 25 libara. Stranci su dužni takve životinje ukloniti, prodati ih ili s njima učiniti što ih volja (**Prva knjiga reformacija, 53. glava**).

Pašnjaci na kojima je bila zabranjena paša nisu se smjeli davati u zakup. U spomenutom radoblju nitko nije smio zaći u zabranjene travnjake sa životinjama sitnoga zuba. Svatko tko je imao *stanišće* smio je sa svojim životinjama ući u svoje *stanišće*. Životinja onoga tko ne bi smio ući u *stanišće* i zabranjene travnjake mogla je biti uhvaćena i ubijena. Osim toga, čuvar životinja koje su zašle u tuđe travnjake plaćao je bračkoj Općini 2 male libre, od čega je jedan dio pripadao prijavitelju, a drugi Općini. Konji, goveda, krave i magarad mogli su ući u sve zabranjene travnjake te u sva *stanišća* bez ikakve kazne, a ako je koji vlasnik *stanišća* potjerao, išibao ili na neki drugi način ošteti neku od spomenutih krupnih životinja, plaćao je kaznu od 5 malih libara, od kojih je polovica pripala prijavitelju, a druga polovica Općini. Poljšćići su bili dužni procjenjivati štete koje nanese životinje (**Treća knjiga reformacija, 15. glava**).

4. Štete na životinjama i sa životinjama

Brački statut posvećuje 8 glava štetama sa životinjama i na životinjama: u Trećoj su knjizi 2 glave, u Četvrtoj knjizi 3 glave te u Prvoj knjizi reformacija 3 glave. Iako je to poglavlje na neki način povezano s poglavljem *Krađe*, ipak smo ih razdvojili radi lakšega razumijevanja, iako nam je posve jasno da je posljedica svake krađe životinja šteta njihovu vlasniku.

Ako bi tko čupao strune iz repa čijega konja bez odobrenja onoga čiji je konj, morao je za svakog konja i svaki put za nanesenu štetu platiti 5 malih libara. Polovica naplaćene kazne pripadala je Komuni, a druga polovica vlasniku konja (**Treća knjiga, 2. glava**). Ako bi tko odnio životinju sitnoga zuba iz čijeg stada, morao je ostaviti zalog gastaldu ili vlasniku u vrijednosti odnesene životinje i još trećine. Kazna

za svakog prekršitelja i svaki prekršaj iznosila je 5 malih libara. Oteta životinja vraćala se ili se plaćala, a u pogledu vrijednosti vjera se poklanjala gastaldu ili pastiru uz prisegu (**Treća knjiga, 43. glava**).

Onaj komu je šteta nanesena i utvrđena po komunalnim procjeniteljima može od prekršitelja zahtijevati podmirenje štete u roku od jedne godine od dana procjene ili od kada se šteta počela nanositi. Inače, kad prođe to vrijeme, ne može zahtijevati podmirenje štete niti je prekršitelj dužan za štetu odgovarati, a Kurija ga nije dužna saslušati. Kurija nije smjela saslušati ni one koji postavljaju zahtjev kada prođe rok od godine dana osim ako bi prekršitelj bio spreman pokoriti se presudi ili bi priznao da je dužnik, jer tada nikakva zastara tužbe ne može škoditi onomu u čiju je korist izvršena spomenuta izjava (**Četvrta knjiga, 19. glava**). Nitko nije smio omogućiti ili počinuti kakvu štetu na životinjama u vinogradima na Braču. Kazna je iznosila 20 malih libara, od kojih je polovica pripadala Općini, a druga polovica prijaviteljima uz uvjet da tužitelj pokaže počinjenu štetu Kuriji ili onome koga je Kurija poslala da izvidi štetu. Tužitelj mora podnijeti prijavu i prisegnuti koliko je životinja zatekao u šteti. Ako je riječ o manje od 10 životinja, krivac je plaćao štetu nanесenu vinogradu (**Četvrta knjiga, 46. glava**). Nitko nije smio jahati tuđega konja ili kobilu niti orati tuđim volom bez dopuštenja vlasnika životinje. Svaki put kada počini štetu prekršitelj je morao platiti 10 malih libara. Vlasniku životinje plaćala se i pretrpljena šteta, koju je određivala Kurija (**Četvrta knjiga, 52. glava**).

Šteta koja nije premašivala svotu od 4 mala solida nije se mogla prijaviti. Oni koji su imali volove za oranje, konje za jahanje, magarce za tegljenje mogli su slobodno voditi te životinje prolazom preko plaže i zabranjenih zelenih površina (**Prva knjiga reformacija, 17. glava**). Svaka poljska šteta morala se naknaditi po tadašnjim cijenama žitarica (**Prva knjiga reformacija, 56. glava**). Procjenitelji štete u polju bili su dužni odmah zabilježiti prosudbu štete i uzeti zalag od onoga čije su životinje počinile štetu. Nije se smjelo kao krivce procjenjivati volove za oranje u blizini oštećenoga polja, nego životinje koje lutaju bez čuvara. Ako su zatečene životinje bez čuvara, a nije se moglo ustanoviti koje su počinile štetu, morale su se teretiti krupne životinje koje su bliže ili stado koje je bliže mjestu počinjenja štete. Kada se god uzeo zalag i dao vlasniku, on nije smio uznemiravati onoga čije životinje nisu bile blizu oštećenoga polja zbog nanесene štete sve do sljedeće berbe ili prihoda (**Prva knjiga reformacija, 58. glava**).

5. O psima

Psima su posvećene 3 glave, i to u Četvrtoj knjizi 2 glave te u Prvoj knjizi reformacija 1 glava.

Ako bi tko doveo stranoga psa na otok Brač pa je taj pas počinio nekome štetu, bio je dužan platiti čitavu štetu uz prisegu osobe kojoj je šteta nanесena. Osim toga, vlasnik psa plaćao je 10 malih libara Općini. Ako je pas bio s otoka i počinio štetu prvi put, njegov je vlasnik samo opomenut. Ako bi se to ponovilo, plaćao je punu kaznu (**Četvrta knjiga, 39. glava**). Nitko nije smio držati psa na plaži tijekom berbe, odnosno tijekom čuvanja vinograda. Kazna je za taj prekršaj iznosila 2 libre, od čega je polovica pripadala Općini, a druga polovina prijavitelju. Slično je vrijedilo za ostale vinograde na Braču bilo kojega zaseoka (**Četvrta knjiga, 40. glava**). Nitko na Braču nije smio držati više od dva psa u kući. Kazna je za taj prekršaj iznosila 25 malih libara, od čega je polovica pripadala Općini, a druga polovica prijavitelju. Nitko nije smio dovesti na plažu psa tijekom sazrijevanja grožđa (**Prva knjiga reformacija, 15. glava**).

6. Krađa životinja

Toj tematici Brački statut posvećuje 6 glava: u Trećoj je knjizi 1 glava, u Četvrtoj su knjizi 2 glave, a u Prvoj knjizi reformacija 3 glave.

Ako bi tko odnio životinju sitnoga zuba iz čijega stada, bio je dužan ostaviti zalag gastaldu ili vlasniku u vrijednosti odnesene životinje i još trećine. Prekršitelj bi plaćao kaznu od 5 malih libara, a ona je vrijedila za svaki prekršaj. Oteta se životinja vraćala ili se plaćala, a u pogledu vrijednosti vjerovalo se gastaldu ili pastiru uz prisegu (**Treća knjiga, 43. glava**). Nitko nije smio uzeti životinju iz stada bez odobrenja gastalda ili pastira osim ako bi platio ili ostavio zalag u vrijednosti životinje. U suprotnom plaćala se kazna od 5 malih libara, i to je vrijedilo za svaki prekršaj. Osim toga, prijestupnik je morao naknaditi životinju vlasniku (**Četvrta knjiga, 25. glava**).

Nitko nije smio uzeti životinju iz stada bez odobrenja vlasnika životinja, gastalda ili pastira osim ako bi je platio ili ostavio zalag u vrijednosti životinje. Inače je plaćao globu od 10 malih libara i morao je ostati u progonstvu izvan otoka Brača mjesec dana. Ta je kazna vrijedila za svaku životinju, odnosno za svaki prekršaj (**Četvrta knjiga, 27. glava**).

Nijedan gastald, pastir ili ortak nije smio sitnu životinju koju napasa prodati, darovati ili na kakav drugi način otuđiti bez dopuštenja gospodarara ili svoga ortaka, inače je mogao ostati bez vlastitih životinja. Ako nije imao svojih životinja, kažnjavao se kaznom od 50 libara; polovica je pripadala Općini, a druga polovica gospodaru životinja. Jednaka kazna vrijedila je za one koji bi kupili ukradeno ili bi na taj način stekli novce (**Prva knjiga reformacija, 8. glava**). Kad bi dva čovjeka sklapala ortački dogovor, onaj tko ima manje životinje ili manji broj životinja morao je ići na pašnjak

onoga tko ima više životinja. Dakle, ne smiju obojica držati dva *stanišća*, a to se činilo na korist čitavoga otoka (**Prva knjiga reformacija, 37. glava**).

Ako bi tko ukrao pile ili kokoš te bi se ta krađa dokazala, kradljivac je morao vlasniku za svako ukradeno pile ili kokoš platiti 20 malih solida, a Komuni 10 solida za svako ukradeno pile ili kokoš (**Treća knjiga reformacija, 6. glava**).

7. Kože

Brački statut kožama posvećuje 4 glave: 2 su glave u Trećoj te po 1 glava u Četvrtoj knjizi i Prvoj knjizi reformacija.

U **32. glavi Treće knjige** propisano je da svaki gastald ili pastir mora gospodaru donijeti kože njegovih životinja s oznakama i objema uškama. Koža se smjela kupiti ili prodati samo ispred crkava ili na komunalnom trgu pred svjedocima. Ako tko ne bi poštovao tu odredbu, kažnjavao se kaznom od 5 libara (**Treća knjiga, 33. glava**). Svatko tko bi svojega ili tuđega vola, kravu ili tegleću životinju zaklao bio je dužan predočiti knezu, njegovu zamjeniku, sudcima ili glavaru sela u kojemu prebiva kožu s ušima životinje u roku od 3 dana pošto je životinja zaklana. Ako bi tko izjavio žalbu o nestanku životinje, a koža ne bi bila predočena, prekršitelj je bio dužan platiti osobi čiji je vol ili krava dva, a Komuni ili osobi koja se potužila jedan¹ (**Četvrta knjiga, 11. glava**). Gospodar stoke i gastald smiju kod kuće i u klaonici oderati kožu sa životinje jedino na taj način da uz kožu ostanu oba uha. Ako bi se našla koža bez ušiju, knez će protiv takvog prekršitelja postupiti kako mu se bude najbolje činilo vodeći računa o svojstvu osobe (**Prva knjiga reformacija, 7. glava**).

8. Označivanje životinja

Svatko tko ima životinju na Braču dužan je do svetkovine sv. Dujma udariti žig životinjama, inače plaća kaznu od 5 libara. Polovica globe pripadala je Komuni, a druga polovica prijavitelju (**Treća knjiga, 34. glava**).

9. Lokve

Lokvama je posvećeno više glava, a četiri se odnose na životinje: u Četvrtoj su knjizi 2 glave te u Prvoj knjizi reformacija 2 glave.

Nitko ne smije napajati životinju krupnoga zuba u nekoj ograđenoj lokvi. Kazna je 5 malih libara za svakog prekršitelja i svaki prijestup. Čuvari smiju ubiti jednu od zatečenih životinja bez ikakve kazne, ali

¹ Ne zna se odnose li se te brojke na novac i koji ili pak na životinje koje treba dati.

ne konje za jahanje i volove za oranje. Čuvari nijednu od tih životinja ne smiju ubiti, nego ih moraju prijaviti, a njihov je vlasnik dužan platiti kaznu od 5 malih libara za svaku životinju, odnosno za svaki prekršaj (**Četvrta knjiga, 26. glava**). Nitko ne smije napajati svoje životinje na tuđoj lokvi. Kazna je 5 libara za svakog prekršitelja i za svaki prekršaj (**Četvrta knjiga, 42. glava**). Nitko, bez obzira na društveni položaj, ne smije privesti ili dati privesti koju krupnu ili sitnu životinju nekoj ograđenoj lokvi, inače plaća globu od 5 malih libara. Ako su tom prilikom uhvaćene krave, mogu se ubiti, a ako je riječ o sitnim životinjama, jedna će biti uhvaćena, a pastir će morati platiti 5 malih libara. Može se uzeti samo jedna životinja po jednoj lokvi, osim ako je riječ o velikim lokvama, kao što je i običaj. Ne može se birati životinju koju će se uhvatiti. Plaća se globa od 10 malih libara svaki put kada se tko spusti u vodu i kada dopusti da se životinja napaja (**Prva knjiga reformacija, 26. glava**). Kada je riječ o onima koji nisu sudionici velikih i ostalih lokava, a vode životinje na pojilo, može se nekažnjivo ubiti jedna krava od krupnih životinja, a od sitnih životinja 10 ovaca kod svakog prekršitelja i svaki put kada naiđu čuvari koji su za to određeni (**Prva knjiga reformacija, 27. glava**).

10. Proizvodi životinjskoga podrijetla

Proizvodima životinjskoga podrijetla posvećene su 2 glave.

Ni jedan strani ribar nije smio bez dozvole loviti ribu u uvalama jer, ako su bili stranci, morali su davati desetinu ulovljene ribe (**Prva knjiga reformacija, 45. glava**). Nijedan stranac, bez obzira na društveni status, nije smio držati ni dati držati pčele na Braču, ni na dio ni u ortaštvu, jer od njih u tom nije bilo nikakve koristi, nego samo šteta. Kada dolaze da prime svoj dio plodova od pčela, pod tim izgovorom prave mnogo štete i izvlače mnoge stvari na štetu daće tridesetine koju drugačije ne mogu izbjeći. Nijedan otočanin, bez obzira na društveni status, nije smio držati pčele stranaca, inače je morao platiti globu (**Prva knjiga reformacija, 4. glava**).

LITERATURA

- CVITAN, A.: Srednjovjekovni statut Bračke komune iz godine 1305. Supetar, 1968.
- DŽAJA, P., K. SEVERIN., D. AGIČIĆ., L. LOKIN., J. STOJANOVIĆ., Ž GRABAREVIĆ (2013.): Propisi o pastirima u nekim srednjovjekovnim statutima. Veterinarska stanica 44, 1; 61-70